

ВЛАДАН ТАТАЛОВИЋ
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД
vtatalovic@bfspc.bg.ac.rs
<https://orcid.org/0000-0003-3598-978X>

УДК: 273.4-754(410.1):929(=163.41)"1917/1919"
27-246-27 Јанић В.
https://doi.org/10.18485/pbf_srteохх.2024.21.8

Значај епизоде „Кадестон“ (1917–1919) за српску новозаветну науку*

Сажетак: У раду се проучава допринос српској библистици који је потекао из времена када су српски богослови током Великог рата (1917–1919) похађали енглеске теолошке школе на колеџима Оксфорд и Кадестон. Предност поступка спроведеног у предложеном раду огледа се у томе што је проучавани допринос задобио форму уџбеника из области увода у Нови Завет, који је 1924. у Београду објавио један од кадестонских наставника, свештеник Војислав Јанић (1890–1943). Најпре је тај уџбеник у раду анализиран у контексту развоја српске новозаветне исагогике и других околности његовог настанка, а потом је разматрана садржина те публикације у светлу њених могућих узора. Битним чиниоцем у вредновању *Увода у Нови Завет* сматра се биографски портрет аутора, преузет из истраживања Радмиле Радић. Рад указује на изазове српске библистике на почетку прошлог столећа и подсећа да је њена перспектива могућа уз целовито разумевање њене прошлости. При томе се допринос епизоде „Кадестон“ српској библистици сматра и једним од кључних корака у постанку Православног богословског факултета Универзитета у Београду.

Кључне речи: Нови Завет, теологија, наука, увод, исагогика, историја, Војислав Јанић, Православни богословски факултет, Српска Православна Црква, Оксфорд, Енглеска.

* Овај рад настао је у оквиру пројекта бр. 179078 („Српска теологија у двадесетом веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива“), који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

Овај рад је преузет из следећег издања: Владимир Вукашиновић (прир.), *Бојсловље код Срба: изазови и њерсејкџиве*, Београд: Православни богословски факултет и Храм Светог Саве 2022, 41–66.

1. УВОД

Подухват писања историје новозаветне науке припада новијем добу теологије у Срба.¹ Основно питање о начинима на који су у областима српске теологије успостављани и неговани научни токови свакако је омогућено и њиховим јачањем у последње време. Тај напредак се нарочито осетио пошто је Православни богословски факултет у Београду после полувековног преживљавања на маргинама комунистичког друштва (1952–2004) враћен у окриље Универзитета у Београду.² Од тада се одређивање научног и образовног програма ове институције значајно ослања и на проучавање српске теологије у прошлости,³ укључујући област библијске, новозаветне науке.⁴

¹ Систематски преглед средњовековне богословске књижевности у Срба (и Бугара) в. у: Gerhard Podskalsky, *Theologische Literatur des Mittelalters in Bulgarien und Serbien (865–1459)* (München: Beck, 2000). Српско издање: Герхард Подскалски, *Средњовековна теолошка књижевност у Бујарској и Србији*, прев. са немачког Тијана Топин, Дејан Аничич (Београд: Институт за теолошка истраживања Православног богословског факултета, 2010).

² В. Богољуб Шијаковић, Александар Раковић, *Универзитет и српска теологија: историјски и просветни контексти оснивања Православног богословског факултета у Београду (истраживања, документација, библиографија)* (Београд: Институт за теолошка истраживања, Православни богословски факултет, 2010).

³ Одмах по повратку факултета у окриље Универзитета, на факултету је 2005. покренут научни пројекат „Српска теологија у двадесетом веку“, који је подржавало Министарство науке и заштите животне средине (2005–2010), односно Министарство просвете, науке и технолошког развоја (2011–2019). Током последњих година (2019–), истраживања у овој области означена су као научноистраживачка делатност Православног богословског факултета Универзитета у Београду коју подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. У оквиру овог пројекта настала су бројна научна дела, међу којима, најконкретније, серија двадесет тематских зборника радова посвећених различитим областима српске теологије у XX веку. Биографије истраживача и њихове библиографије закључно са 2015. годином објављени су у 20. књизи зборника *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, прир. Богољуб Шијаковић (Београд: Православни богословски факултет, 2015). Поред тога, вредан је помена научни пројекат под називом „Богословље и духовни живот Карловачке митрополије“, који се од 2016. године одвија у сарадњи Матице српске, Монс Хемус центра за литургијске студије и Института за литургију и црквену уметност Православног богословског факултета Универзитета у Београду.

⁴ Више о историји српске новозаветне науке в. Владан Таталовић, „Српско новозаветно богословље у XIX и XX веку“, in *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 9, прир. Богољуб Шијаковић (Београд: Православни богословски факултет, 2010), 7–53; Vladan Tatalović, „Orthodox New Testament Scholarship in Serbia“, in *The Holy Spirit and the Church according to the New Testament. Sixth International East-West Symposium of New Testament Scholars, Belgrade, August 25 to 31, 2013*, ed. Predrag Dragutinovic, Karl-Wilhelm Niebuhr, James Buchanan Wallace, Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 354 (Tübingen: Mohr Siebeck, 2016), 39–72; Vladan Tatlović, „Die Geschichte der serbischen neutestamentlichen Wissenschaft“, in *Die Serbische Orthodoxe Kirche in den Herausforderungen des 21. Jahrhunderts*, ed. Dietmar Schon, Schriften des Ostkicheninstituts der Diözese Regensburg 3 (Regensburg: Friedrich Pustet, 2019), 188–208; такође: Predrag Dragutinović,

Пре него што ишта даље буде казано о токовима новозаветне науке у Срба, неопходно је укратко подсетити на слојевите изазове и тешкоће који прате писање историје српске теологије. Турбулентна прошлост Српске Православне Цркве и, услед тога, изостанак трајног научног рада у њеним просветним институцијама учинили су да се бављење текстовима Светог Писма развија на сложен начин, а да приступ изворима у истраживању тог бављења постане прилично замршен. Иако се развој српског богословља примарно везује за образовне оквире, нису сва дела која су настала у домену просвете научног типа и нивоа; нити су то изворно желели да буду теолошки искази који су поникли ван тог домена, али који су онда с временом добили статус узора у богословској науци и педагогији; и тако даље, уз непрестано откривање различитих сплетова околности и чест изостанак сваког правила.

Посебан ниво проблема састоји се у томе што би реконструкција околности које су одредиле развој српске новозаветне науке била знатно лакша да она припада *норми* (мејнстриму) православног богословског израза. У питању је *млађа* дисциплина – која се таквом не мора сматрати само ако се науком назове учинак мишљења у свеколикој историји библијске егзегезе – понекад упитног идентитета. Не занемарујући доприносе који су на хришћанском западу проистицали из промоције историјског критицизма као цивилизацијског достигнућа, и то зато што су ти доприноси омогућавали младим нараштајима српске теологије да кроз повезаност са развојем наука у европским школама буду друштвено препознавани, и хришћански (православни) исток је налазио начина да прати ове трендове и производи одговарајуће садржаје. Проблем је, међутим, у томе што је идентитет новозаветне науке био стваран у сукобу протестантских и римокатоличких теолога, а што је у процесу њеног опростављавања могао да буде осмишљен само у духу аутентичне православне свести и саборности. То, другачије речено, значи да је ова наука у православљу унапред лишена урођеног сучељавања са (стварним или замишљеним) противником и томе својствене покретачке енергије. У синхронном изостанку тог урођеног

Interpretation of Scripture in the Orthodox Church. Engaging Contextual Hermeneutics in Orthodox Biblical Studies (Belgrade: Hrišćanski kulturni centar, 2018). Више о српској старозаветној науци в. Ненад Божовић, “Historisch-kritische Exegese in der serbischen alttestamentlichen Bibelwissenschaft im 20. Jhd”, in *Die Serbische Orthodoxe Kirche in den Herausforderungen des 21. Jahrhunderts*, ed. Dietmar Schon, Schriften des Ostkircheninstituts der Diözese Regensburg 3 (Regensburg: Friedrich Pustet, 2019), 209–237; Ненад Божовић, „Путеви српске старозаветне библијске науке у 20. веку“, in *Осам векова аутокефалије Српске Православне Цркве*, II, ур. Владислав Пузовић, Владан Таталовић (Београд: Свети Архиепископски Синод Српске Православне Цркве, Православни богословски факултет, 2020), 73–94.

динамизма и (све)православног упутства за научно тумачење Светог Писма,⁵ у стварности суженог научног тржишта и кадровског потенцијала, српска новозаветна наука је већином *ојстџајала* у циљу образовања клира, при чему су њени егзегетско-теолошки учинци у изградњи ширег црквеног живота виђени у служби водећих дисциплина православне теологије (литургије, патрологије, догматике).

Узимајући у обзир ове чињенице, у уводним редовима је још важно констатовати да у досадашњим подухватима састављања историје српске новозаветне науке није разматран допринос боравка српских ученика и предавача теологије на енглеским универзитетима за време Првог светског рата – у Оксфорду, Кадестону, Дорчестеру и Кембриџу (1917–1919). Јасно је да за тако кратко време неке посебне библистичке новине нису могле да освоје пажњу студената, који су у егзилу били суочени са много важнијим темама и задацима. Штавише, пориви новозаветне науке ка минуциозним питањима текста и контекста вероватно да и нису могли да парирају лакоћи других дисциплина у рефлектовању актуелних изазова, посебно рата као горућег проблема свеколиког човечанства. Упркос томе, за тај период се везује настанак једног уџбеника који је оставио трага у српској новозаветној науци – у питању је издање *Увода у Нови Завет*, које је после рата (1924) објавио један од кадестонских предавача, свештеник Војислав Јанић (1890–1944). Стога се овде претпоставља да ће истраживање околности настанка овог уџбеника и његове садржине допринети бољем разумевању контекста у којем је настајала модерна новозаветна наука у Срба, тј. у којем је она отварањем Православног богословског факултета у Београду 1920. године ухватила свој правац. Осим попуњавања те празнине, проучавање Јанићевог уџбеника дотаћи ће општа места у позиционирању теологије у модерном српском друштву и тиме евентуално допринети бољем разумевању српске новозаветне науке у њеном свеукупном трајању.

2. ЕПИЗОДА „КАДЕСТОН“

Из уводног излагања је већ јасно да термин *ејизода* „*Кадестон*“ означава сегмент у животу српских наставника и ђака који су се у ратном избеглиштву школовали на британском тлу, као и да је одређен потре-

⁵ В. Христо К. Караколис, „Новозаветна наука у православној Цркви и теологији: потреба и изазов једне синтезе“, прев. са грчког Предраг Драгутиновић, *Богословље* 1–2 (2010): 50–71; Владан Таталовић, „Савремено тумачење Светог Писма у Православној Цркви: улога Богословског факултета у Београду“, in *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 6, прир. Богољуб Шијаковић (Београд: Православни богословски факултет, 2010), 7–16.

бом за означавањем недостајућег поглавља у развоју српске новозаветне науке. Иако постоји општа процена да се у периоду 1916–1918. преко пет и по хиљада младих људи школовало у страним земљама, у науци се такође признаје да њихов број није могуће тачно утврдити, јер евиденција о њиховом кретању није увек прецизно вођена.⁶ Тако се, рецимо, процењује да је ђака у Енглеској морало бити више од најчешће помињаног броја (360),⁷ те да њихов укупан број доспева чак до 450.⁸ Узимајући те чињенице у обзир, заједно са спектром историјских извештаја и приказâ теме код других аутора, Богдан Лубардић је растумачио нејасноће у вези са етапом боравка српских теолога на британским универзитетима и дао реконструкцију целог периода.⁹ Тако се, захваљујући његовом доприносу, овде могу дати чињенице које су битне за успостављање историјских оквира насловљене теме.

Током 1917–1919. колеџ у Кадестону пружио је гостопримство групи наставника и ђака Богословије Светог Саве из Београда, која је у то време, пре него што ће Православни богословски факултет у Београду почети са радом, важила за истакнуту теолошку школу у Срба.¹⁰ Према Лубардићевој процени, заснованој на истраживању архивске грађе, у Енглеској је током 1916–1919. уточиште пронашло укупно 55 ђака и студената теологије.¹¹ Од тог броја, укупно 42 ђака је похађало једини српски богословски течај на енглеском тлу, који је у Кадестону био организован 1917–1919.¹² Међутим, иако су се српски ђаци у Кадестону на-

⁶ Љубинка Трговчевић, „Школовање српске омладине у емиграцији 1916–1918“, *Историјски часопис* XLII–XLIII (1995–1996): 163.

⁷ Убавка Остојић-Фејић, „Списак питомаца: Serbian Relief Fund (1916–1918)“, *Miscellanea* XX (1990): 116.

⁸ Јелица Рељић, „Школовање српске омладине у Великој Британији 1916–1919. године“, *Balkanica* XXIV (1993): 114.

⁹ В. Богдан Лубардић, „Српски богослови у Великој Британији: Кадестонски теолошки колеџ 1917–1919 – прилози и допуне I“, in *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 14, прир. Богољуб Шијаковић (Београд: Православни богословски факултет, 2013), 52–127.

¹⁰ В. Игнатије Марковић, *175 година Богословије Светог Саве у Београду (1836–2011)* (Београд: Богословија Светог Саве, 2011).

¹¹ Лубардић, „Српски богослови“, 94–98. У ратним околностима питање физичког опстанка и духовне добробити ђака и наставника Богословије Светог Саве било је прожето бригом народних и црквених лидера за послератну будућност државе. Стога су се путеви спасавања ове теолошке школе стапали и пресецали са рутама слања српских ђака на друге школе у свету, нарочито у Француској и Русији, в. Лубардић, „Српски богослови“, 80–94.

¹² Остали ђаци и студенти су или директно уписивани на енглеске школе или су пак од школовања одустајали. Лубардић такође примећује да нису сви ђаци Кадестона живели на адреси овог колеџа, него су у Кадестон ради наставе и испита путовали и ђаци који су били смештени у Дорчестеру и Оксфорду, в. Лубардић, „Српски богослови“, 104.

лазили већ од 1917. године, а неки студенти у Енглеској још од 1916. године, настава на овом течају почела је тек 26. марта 1918. Према ђачком узрасту, она је била подељена у два нивоа, па су сходно томе и матурски испити били подељени у две целине: старији ниво завршио је матуру 1–21. септембра 1918. године, а млађи од 30. децембра 1918. до 18. јануара 1919.¹³ Затим су српски богослови били дужни да напусте колеџ и уступе га назад својим енглеским колегама, повратницима са фронта.¹⁴

Теолошки предмети на оба нивоа били су подељени по главним дисциплинама и за њих су била постављена шесторица наставника. Први, и по много чему међу њима најважнији, био је архимандрит Николај Велимировић (1881–1956), кога је премијер Никола Пашић (1845–1926) послао у САД (1915) и Британију (1915–1919) ради промовисања угледа Србије и југословенског јединства.¹⁵ С обзиром на тако важне дужности, он је био ослобођен обавезе држања наставе. Ипак, рад на образовању српских теолога у Британији чинио је битан део његових црквених и политичких активности и треба га сагледати у светлу његовог вредног рада на зближавању Англиканске и Српске Цркве.¹⁶ У тим и другим пословима њему је близак сарадник постао свештеник Војислав Јанић,¹⁷ о чијој улози је у животу српског друштва цела слика стечена захваљујући недавним истраживањима Радмиле Радић.¹⁸ Пре доласка у Енглеску у јесен 1916. и прикључивања Велимировићу, Јанић је кратко обављао дужност секретара српског посланства при Светој столици у

¹³ Према извештајима заменика ректора Богословије Светог Саве Јосифа Цвијовића (1878–1957), касније епископа битољског (1920–1931) и митрополита скопског (1932–1957), које у целини доноси Лубардић („Српски богослови“, 65–71), матуру је на сваком течају положило по 16 ђака, што је укупно 32. Осталих десет чине они који матуру нису положили због недисциплине или болести (3), као и они који су у оквиру другог нивоа завршили само предматурски течај (7).

¹⁴ Од наведена 42 ђака, у Енглеској је по завршетку рата могло остати још само оних 20 ђака којима је пошло за руком да положи пријемни испит за студије на Оксфордском универзитету. Преостали ђаци били су упућени својим кућама, в. Лубардић, „Српски богослови“, 70–71.

¹⁵ Више о мисионарској делатности епископа Николаја у Великој Британији за време Првог светског рата в. Slobodan G. Markovich, „Activities of Father Nikolai Velimirovich in Great Britain during the Great War“, *Balkanica* XLVIII (2017): 143–190. Такође в. Богдан Лубардић, „Николај Велимировић 1903–1914“, in *Срби 1903–1914: историја идеја*, прир. Милош Ковић (Београд: Слио, 2015), 328–357.

¹⁶ B. Mark D. Chapman, „The Church of England, Serbia and the Serbian Orthodox Church during the First World War“, in *Православни свей и Први свейски рай*, прир. Владислав Пузовић (Београд: Православни богословски факултет, 2015), 385–401.

¹⁷ „Project Canterbury: The Anglican and Eastern Churches: A Historical Record 1914–1921“, http://anglicanhistory.org/orthodoxy/historical_record1921.html, приступљено 1. марта 2022.

¹⁸ Радмила Р. Радић, *Војислав Јанић (1890–1944): свештеник и њолийичар. Појед кроз аналијички њрозор* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2018).

Риму, задуженог за спровођење конкордата из 1914. године.¹⁹ Стога и не треба да чуди што се не може тако лако сазнати шта је овај свештеник, професор, политичар и координатор образовних активности српских ђака на Оксфорду и Кадестону (1917–1918)²⁰ у Енглеској тачно предавао. Очигледно су разлог томе била његова честа одсуства ради обављања важних послова,²¹ али и неретки неспоразуми са српским теолозима у енглеским школама.²² Чињеница да извештаји о богословском течају у Кадестону Јанића не сврставају међу наставнике који су наставу изводили на оба нивоа говори, свакако, и о његовом педагошком раду.²³

Према истим изворима, предмет који се звао Свето Писмо Старог и Новог Завета на оба нивоа је предавао свештеник Милан Милутиновић, мало познати наставник Богословије Светог Саве. Није једноставно одредити садржину овог предмета у околностима које су биле ограничене – „без наше школске и црквене литературе, и у опште без наших научних средстава.“²⁴ Да је ипак постојала иницијатива за стварањем материјала који би био од помоћи у настави у ванредним околностима и касније, и то са ослањањем на релевантне научне студије тог времена, показује Јанићев *Увод у Нови Завешћ*. Иако је објављена у Београду 1924. године, ова књига је, према тврдњи аутора у кратком предговору, настала „у Енглеској за време рата, као уџбеник за ученике Богословије Св. Саве, који су тада студирали у Кадестону и Оксфорду“.²⁵ Чињеница да се и после завршетка рата истрајало на објављивању овог уџбеника, који је аутор посветом означио на првој страни – „Богословији Светог Саве“ – говори о потреби теолошке средине за њим, али и о разлозима аутора да своју библиографију од неколико трактата

¹⁹ Dragoljub R. Živojinović, *Vatikan, Srbija i stvaranje jugoslovenske države 1914–1920* (Београд: Nolit, 1980), 79–92.

²⁰ Лубардић, „Српски богослови“, 64, 78; Радић, *Војислав Јанић*, 79.

²¹ Један од основних аспеката Јанићевог рада у Енглеској, ради чега је и дошао у Лондон у другој половини 1916. године, био је у промоцији српске музичке традиције. О раду на организовању концерата, објављивању музичких записа и текстова о српској музици, који се пренео и на делатност хора српских теолога у Кадестону, в. Радмила Р. Радић, „Делатност Др Војислава Јанића на издавању српских музикалија током Првог светског рата“, *Зборник Мајнице српске за сценске уметности и музику* 58 (2018): 38–54.

²² Радић, *Војислав Јанић*, 80.

²³ То су: јеромонах Јосиф Цвијовић (нап. 13), јеромонах Дамаскин Грданички (1892–1969), касније митрополит загребачки (1947–1969), јеромонах Демостен Илић и свештеник Милан Милутиновић, в. Лубардић, „Српски богослови“, 70.

²⁴ Речи Тихомира Ђорђевића, просветног инспектора за школовање српских ђака у Великој Британији, упућене српском министру просвете и вера 1. новембра 1918. године, в. Лубардић, „Српски богослови“, 73.

²⁵ Војислав Јанић, *Увод у Нови Завешћ* (Београд: [б. и.], 1924), предговор.

и расправа²⁶ обогати уџбеником у области исагогике. На крају предговора у *Уводу*, аутор упућује изјаве благодарности својим бившим ученицима Јовану Стојановићу и Драгомиру Марићу, који су „руководили целокупним послом око издања ове књиге“. У циљу бољег разумевања значаја те књиге за развој српске теологије, потребно је прво подсетити на контекст исагогике у којем се она појавила.

3. КОНТЕКСТ СРПСКЕ НОВОЗАВЕТНЕ ИСАГОГИКЕ

Српска новозаветна исагогика појавила се средином XIX века.²⁷ Начин на који је била везана за поучавање Светом Писму у теолошким школама био је садржан у синтези суочавања са иностраним постигнућима у проучавању библијске књижевности и стручног обучавања питомаца богословије. Ван теолошких школа, исагогика, у српским срединама XIX века, није имала улогу. Хришћанском јавношћу владале су преводилачка и егзегетска делатност, одређене „теренским“ потребама Цркве.²⁸ Такво стање није било само домаће: српске теолошке школе грађене су на везама са руским православљем, па је почетак домаће исагогике потребно посматрати кроз призму развоја ове дисциплине код Руса. У том контексту, она је била осмишљена *учењем* Цркве,²⁹ односно филтрирањем европских библистичких постигнућа у циљу квалитетнијег

²⁶ Радић, *Војислав Јанић*, 415–417.

²⁷ Никола Гавриловић, *Карловачка бојословија (1794–1920)* (Сремски Карловци: Српска православна богословија Светог Арсенија, 1984), 84.

²⁸ Један облик интересовања српске јавности за историјску страну новозаветне литературе види се у томе што јој није промакло објављивање књига *Животи Исусов* од Ернеста Ренана – Ernest Renan, *La vie de Jésus* (Paris: V. Palmé, 1863; српско издање Панчево: Накладом штампарије Јовановића и Павловића, 1873) и *Das Leben Jesu* од Фридриха Давида Штрауса – Friedrich David Strauss, *Das Leben Jesu* (Leipzig: F. A. Brockhaus, 1864). Референце на ова издања у српској штампи и књижевности XIX века део су општег културног напретка нације, у чему је превод Новог Завета на говорни језик (1847) одиграо кључну улогу. О томе више в. Владан Таталовић, „Историјски Исус“ у српској новозаветној науци“, *Simpleksis* 1 (2018): 170–171.

²⁹ *Увод у Нови Завет* митрополита Филарета Дроздова (1782–1862), објављен 1813. у Москви, врло једноставно каже: (парафраза): Нови Завет претпоставља натприродно дејство Духа и може се само канонски тумачити, у светлу личности Исуса Христа и православног учења, Филарет Дроздов, *Введение в чтение Нового Завета* (Москва: тип. А. И. Снегиревой, 1892).

Филаретов савременик, професор универзитета и академије у Санкт Петербургу Герасим Павски (1787–1863) био је отворенији према историјском критицизму, због чега је имао неспоразуме са црквеним властима. Више о томе в. Nataliya Yur'evna Sukhova, “Prehistory of a ‘Historical-Critical Epoch’ in the Russian Bible Studies: Archpriest Gerasim Pavskiy”, *Bogoslovni vestnik* 78 (2018): 121–134; више о тумачењу Светог Писма у Русији у XIX веку в. Alexander I. Negrov, *Biblical Interpretation in the Russian Orthodox Church: A Historical and Hermeneutical Perspective*, *Beiträge zur historischen heologie* 130 (Tübingen: Mohr Siebeck, 2008), 80 и даље.

школовања свештеничког кадра.³⁰ У оквирима једне оправослављене дисциплине руски питомци су стицали исагошка знања о ауторству и другим околностима настанка библијских књига, а мање о самој исагогици као науци, док се њихов егзегетски рад одвијао у различитим усменим и писаним формама, углавном практичне природе. У настојањима да се овлада евентуалним одушевљењима које су либерални погледи западних теолога изазивали код знатижељних студената, исагогика је деловала као простор безбедног/лаборатријског бављења страним доприносима (који су проласком кроз ту крстионицу нудили црквено употребљиве резултате). Следећи овај модел, и српске богословске школе су делиле библијску науку на увод и тумачење, опремајући их уџбеницима, које су по узору на руске ауторе писали осведочени црквени ауторитети.³¹ За правог следбеника ове традиције и утемељитеља новозаветне науке у Срба важи питамац Московске духовне академије и кандидат богословља Иларион (Владимир) Зеремски (1865–1931), први професор Новог Завета на новоствореном Богословском факултету у Београду (1920–1921) и потом епископ горњокарловачки (1921–1931).³²

Промену правца донели су Велики рат и Октобарска револуција, учинивши да српска теологија допадне под непосреднији утицај немачког римокатолицизма. У првим деценијама ХХ века на значају је добио факултет у Черновцима, који је 1875. основан за школовање православне елите Аустроугарске.³³ Од укупно шездесет српских студената,

³⁰ Георгије Флоровски (1893–1979) скренуо је пажњу на то да су преводи дела немачког протестантског библисте Карла Фридриха Кајла (1807–1888) коришћена за извођење наставе у руским академијама, Georges Florovsky, *Ways of Russian Theology*, 1 (Belmont: Nordland, 1972), 127. Ово се може објаснити симпатијама које су међу православнима пробудиле научна ерудиција и конзервативизам овог теолога. По узору на руске узоре, Кајлова дела су коришћена и у српским богословијама, Гавриловић, *Карловачка боџословија*, 84–85.

³¹ Деценију по повратку из Кијева, као тадашњег средишта православне теологије, професор београдске богословије Никанор Зисић (1829–1866) и митрополит београдски Михаило Јовановић (1826–1898) објавили су прве уџенике у области новозаветне науке: Никанор Зисић, *Унутство за читанџ Светоџ писма Староџ и Новоџ завџта* (Београд: у Државној књигопечатњи, 1864); Михаило Јовановић, *Херменевџика* (Београд: у Правителственој књигопечатњи, 1864). Но, иако су ти уџбеници објавили почетак новозаветне науке у Срба, она ће званично добити свој академски статус тек почетком ХХ века (в. даље). Више и о руском приступу овим дисциплинама (који су следили Зисић и Јовановић) в. Negrov, *Biblical Interpretation in the Russian Orthodox Church*, 93–109, 111–117.

³² Сам Зеремски није почео предавачку службу писањем уџбеника из исагогике, него објављивањем кратких егзегетских огледа; његова предавања из исагогике сачувана су у рукопису једног од бивших ђака, в. Владан Таталовић, „Иларион Зеремски као професор Новог Завета на Богословском факултету у Београду“, in *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблем и резултати*, 3, прир. Богољуб Шијаковић (Београд: Православни богословски факултет, 2008), 22.

³³ В. Радомир Ракић, *Православни боџословски факултет у Черновцима* (Београд: Хришћанска мисао, 2009).

две значајне личности за ово истраживање стекле су теолошко образовање на поменутом факултету. Први је био Димитрије Стефановић (1882–1943), који је као професор Новог Завета наследио Илариона Зеремског на факултету у Београду и тамо предавао више од две деценије (1921–1943),³⁴ док је други био његов млађи савременик Војислав Јанић. У новим околностима, обојица су, као и други српски студенти, дошли у непосреднији и интензивнији додир са тековинама европског рационализма и просветитељства, које су руским академијама такође биле познате.³⁵ То је био један од разлога због којег је српском теологијом овладао апологетски метод, вид чувања православних истина од утицаја рационализма.³⁶ У таквом амбијенту, који је све више прожимао југословенски полет због зближавања народа и приближавања европској духовној и културној баштини, појавио се Јанићев уџбеник. Ко је уопште био тај човек и шта је све довело до настанка његове књиге?

4. КОНТЕКСТ НАСТАНКА ЈАНИЋЕВОГ УВОДА

Иако незаобилазна у политичком и верском животу Краљевине СХС / Југославије између два светска рата, личност Војислава Јанића данас је углавном заборављена. У ужем пак научном контексту схваћена је

³⁴ Као и већина професора библицке на српским теолошким школама, и Димитрије Стефановић је своју каријеру почео објављивањем уџбеника из исагогике: Димитрије Стефановић, *Четири канонска јеванђеља* (Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија 1910); исти, *Из новозавештне исагогике: Дела айостјолска, Посланице Св. айостјола Павла, Саборне йосланице и Айокалийсис* (Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија 1912); исти, *Увод у Св. Писмо Новог Завета (ојћи гео)* (Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија 1913). В. Владан Таталовић, „Димитрије Стефановић као професор Новог Завета на Богословском факултету у Београду“, in *Српска йеологйја у двадесетом веку: истраживачки йроблеми и резултати*, 2, прир. Богољуб Шијаковић (Београд: Православни богословски факултет, 2007), 117–128.

³⁵ Још од реформи које су у XVI веку задесиле руске академије, међу којима је реформа митрополита Петра Могила (1596–1647) учинила Кијевску академију примамљивим одређитом са стране (српске) студенте, у тамошње православно школство ушле су полемичке методе западне традиције. Сигурност са којом се у тим школама баратало овим методама морала је одвести „латинској псеудоморфози православља“, Georges Florovsky, *Ways of Russian Theology*, 2 (Belmont: Nordland, 1975), 81; в. Oswald Spengler, *Der Untergang des Abendlandes: Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte*, 2 (München: Deutscher Taschenbuch, 2003), 789; уп. Vera Shevzov, “The Burdens of Tradition: Orthodox Constructions of the West in Russia (late 19th – early 20th cc.)”, in *Orthodox Constructions of the West*, ed. George E. Demacopoulos, Aristotle Papanikolaou (New York: Fordham University Press, 2014), 83–101.

³⁶ Реагујући на историјска питања у европској науци (укључујући и тему Исусовог постојања), српски теолози су се у том времену, као и другде, углавном кретали између положаја агресивне и апологетике, в. Albert Schweitzer, *Geschichte der Leben-Jesu-Forschung* (Tübingen: J. C. B. Mohr, 1906), 5.

као типска – одређена цртама каријерне фигуре у српском друштву на почетку ХХ века. Родом из сиромашне породице у средњој Србији, из жичког засеока, по којем је понео презиме, Јанић се, према резултатима истраживањима Радмиле Радић, образовао и просветним делатности-ма превасходно бавио како би у друштву претежно сељачке структуре стекао позицију бољу од оне из које је потекао. Такву замисао су сиромашни ђаци из Јанићевог времена могли да остваре једино уз помоћ бесплатног црквеног или војног школства, следећи сигуран пут успона у друштву, у којем су Црква и држава важили за једине сталне послодавце.³⁷ Стога и јесте било очекивано да ће даровити Војислав, после богословије у Београду (1909) и доктората у Черновцима (1913), постати прво свештеник и предавач у богословским школама и гимназијама, а да ће потом (и при томе) обављати низ других улога у јавном животу.

Преломни тренутак у каријери Војислава Јанића чинила је сарадња са Николајем Велимировићем, Николом Пашићем и другим личностима српске елите у време Великог рата. У својој тридесет трећој години Јанић је дао оставку на парохијску службу како би се прихватио дужности министра вера у влади Краљевине СХС, коју ће обављати две године (1923–1924). Прерастање једне црквене службе у политичку, и то пуковског свештеника, који је због храбрости у борбама са аустријским окупатором августа 1914. био одликован Златном медаљом, није било страно друштву у којем су свештеници вековима били приморани да предузимају политичке иницијативе. Ипак, јесте било изузетак, уз чињеницу да су Јанићев избор за министра вера пропратиле позитивне критике.³⁸ На основу ових и других чињеница које износи Радмила Радић, потпуније се сагледава сплет околности у којима је Јанићево бављење новозаветном науком остало у границама једне епизоде. Иако је испрва умео да упути критику савременицима због превременог одустајања од научног стваралаштва,³⁹ Јанић се по повратку из Енглеске окренуо широкој лепези црквено-политичке делатности, у чему није било места за богословску науку. У његовом бављењу уједињењем Српске Цркве, реформом црквеног живота и зближавањем цркава, а посебно у његовом обављању различитих друштвених улога – дипломате, политичара, министра, посланика, издавача, преговораца, медијског делатника (председника Радио Београда) и сарадника у отпору за време окупације у Другом светском рату – оцртава се лик типичног

³⁷ Радић, *Војислав Јанић*, 28.

³⁸ Радић, *Војислав Јанић*, 191.

³⁹ Јанић, *Увод у Нови Завет*, 27.

припадника међуратне друштвене елите, постављеног у средиште свих благодети које су проистикале из зближавања црквених и државних институција.

У овој скици Јанићевог портрета питање мотива за настанак *Увода* постаје још интересантније. Зашто је он уопште писао ову књигу када га ништа изричито не повезује са предавањем Новог Завета на течајевима за српске богослове у Кадестону?⁴⁰ Чак се и у предговору *Увода* само начелно каже да је књига написана за потребе ученика у Енглеској, а не да је проистекла из предавања аутора – који није имао специјализацију из библистике, нити је према њој показивао трајнији афинитет. Ипак, не треба искључити могућност да су научни и педагошки мотиви за настанак ове књиге заиста били присутни у једној етапи његовог живота. Дода ли се томе да процес стварања једног научног дела и у редовним околностима може узети превише енергије и обесхрабрити у погледу нових подухвата, постаје јасно зашто је Јанићев *Увод* објављен шест година по повратку из Енглеске и што се он овој теми (и писању књиге) више није враћао. Он тако не би био ни први ни последњи коме дуготрајнији рад на богословској науци једноставно није пошао за руком. Међутим, не треба заборавити да је Јанићев долазак у Енглеску ипак био одређен црквеним и политичким активностима. У статусу Николајевог сарадника, Јанић, који енглеским језиком испрва није владао, у Енглеску је стигао да се око много чега потруди. Склоп његових активности чинила су учешћа у дипломатским догађајима, ангажовања у прихватању избеглих српских ђака на енглеске универзитете и промоција српске културе кроз издавање музикалија и организовање концерата духовне музике. Стога је могуће да је и писање *Увода* био један од задатака који су Јанићу били поверени зарад зближавања српског православља и других хришћанских традиција, који је он с временом успео да доведе до краја.

У прилог свему реченом треба додати и контекст објављивања књиге. У моменту када је она изашла из штампе, Јанић је већ завршио са

⁴⁰ Увидом у материјал о раду теолошког течаја у Кадестону (Лубардић, „Српски богослови“, 56–73), претпостављамо да су Јанићева предавања из исагогике могла бити упућена групи од седам студената који иначе нису похађали матурски испит (в. овде нап. 13). Према извештају, они су слушали курс под називом „Свето Писмо Старог и I-део Новог Завета“ (Лубардић, „Српски богослови“, 66), док је овај „I-део“ могао бити исагошке садржине. Остим тога, Јанић се са тих седам студената и другим матурантима и наставницима у Кадестону налази на фотографији коју је Лубардић објавио у својој студији, а која је настала крајем 1918. године (Лубардић, „Српски богослови“, 108). Ипак, ниједна од наведених чињеница не може са апсолутном сигурношћу одредити да ли је и шта Јанић тачно у Енглеској предавао из области библистике.

професорском каријером у богословијама у Београду (1918–1920) и Сремским Карловцима (1920–1921), у Првој београдској и Другој мушкој гимназији (1923), но, не и на највишем богословском училишту. Како му је било тешко да се као новозаветник пробдије на факултету у Београду, где је прилику већ добио његов млађи и науци оданији колега Стефановић (1921–1943), ученик и наследник Зеремског на катедри за Нови Завет, Јанић је изгледа одлучио да поради на заузимању места на новооснованом Источно-православном богословском факултету Свеучилишта у Загребу (1920).⁴¹ Знамо да му је место професора Новог Завета и грчког језика на том факултету било најављено 1919. године,⁴² као и да је морао да сачека да Стефановић прво напусти ту позицију – што је овај због предавачких активности у Београду и учинио 1922.⁴³ У ишчекивању професорске позиције после тога (1922) или по истеку министарског мандата (1924), о чему говори политичко залагање министра Јанића за опстанак загребачког факултета,⁴⁴ он је објавио *Увод*. Међутим, како је факултет у Загребу престао са радом 1924. године, он своју намеру није остварио. Не губећи време, Јанић се од октобра 1923. запослио као доцент Упоредног богословља на Богословском факултету у Београду.⁴⁵ Важно је уочити да је све до подношења оставке на то место у јесен 1928. обављао и службу народног посланика и министра на располагању (1924–1928), не пропуштајући прилику да учествује и у другим друштвено-политичким активностима и догађајима.

На основу ових чињеница увиђа се да је Јанићево објављивање *Увода* могло бити праћено каријерним разлозима, тј. да је аутор у циљу остварења професорске позиције могао употребити материјал који су он и/или његови ученици претходно били припремали у Енглеској. Поред тога, вероватно су постојала и два разлога због којих је овај уцбеник писан баш из области исагогике: прво, богословским школама тог времена је заиста био потребан бољи исагошки материјал, а друго, природа тадашње православне исагогике била је таква да се у њој са мало труда могла симулирати висока научна спремност. Целој слици треба придодати нестални карактер Јанићеве личности, која је, вође-

⁴¹ Више о овом факултету, који је постојао само четири године (1920–1924), в. Александар Раковић, „Источно-православни богословски факултет Свеучилишта у Загребу 1920–1924“, in *Срџска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 2, прир. Богољуб Шијаковић (Београд: Православни богословски факултет, 2007), 221–238.

⁴² Радић, *Војислав Јанић*, 87.

⁴³ Тагаловић, „Димитрије Стефановић“, 118.

⁴⁴ Радић, *Војислав Јанић*, 87.

⁴⁵ Ракић, *Православни богословски факултети у Черновцима*, 127–128.

на јаким амбицијама, науку могла упражњавати само у паузама бројних потера за судбоносним црквеним и државним пословима. Управо о томе језгровито говори његова изјава о лошој енглеској клими као разлогу „целодневног седења у библиотеци“.⁴⁶ У моменту када је забележио овај утисак, а то је већ јесен 1916. године, он је могао радити на припреми *Увода*, који је према његовим речима и писан уз помоћ енглеских библиотека. Међутим, иако је, како у предговору дела и каже, био присиљен да *Увод* објави у неревидираној форми, јер је „у одсуству библиотеке“ и „силом прилика“ био „упућен на други посао“, он је ипак дао један од најопсежнијих уџбеника из исагогике у српској теологији, обима 420 страница.

Напоследку, а пре него што буде приступљено анализи *Увода*, у прилог осветљавању Јанићевих мотива за писање уџбеника треба да буду поменути кључна сведочанства његових савременика о њему самом, на основу којих је, као и помоћу других података, Радмила Радић израдила његов биографски портрет. Тачније, она је на основу коментара Арчибалда Рајса (1875–1929), Милана Грола (1876–1952) и Слободана Јовановића (1869–1958)⁴⁷ и других сведочанстава о Јанићу као свештенику и политичару успоставила оквире „аналитичког прозора“, кроз који је сагледала државу, Цркву и друштво његовог времена. Сврстан у образац „морално закржљалог полуинтелектуалца“,⁴⁸ недораслог друштвеној позицији коју је стекао незајажљивом амбицијом, Јанић је схваћен као трговац политичким утицајем у послератном хаосу, корупционаш који је гледао да из политичког плена извуче највећу могућу добит. Таква личност је била честа појава у међуратно време и њену неспутану користољубивост Радмила Радић сматра једним од суштинских разлога пропасти југословенског друштва. Ако се, како она показује, под плаштом рада Војислава Јанића на учвршћивању односа Цркве и државе најчешће крио циљ стицања друштвено-политичке релевантности и личне материјалне сигурности, онда у том светлу треба гледати и

⁴⁶ Радић, *Војислав Јанић*, 52.

⁴⁷ Радић, *Војислав Јанић*, 14–15.

⁴⁸ Радић пише: „Полуинтелектуалци руковођени искључиво националним и политичким обрасцима, трошили су сву снагу у спољашњој, друштвеној акцији, и тражили потврду своје вредности једино у јавним признањима и одликовањима. Између два рата, када су национални и политички образци били занемарени, ова појава је још више дошла до изражаја у јавном животу“, Радић, *Војислав Јанић*, 15–16. При томе, упућује на анализу профила полуинтелектуалца коју дају: Слободан Јовановић, „VIII. О културном обрасцу“, in Слободан Јовановић, *Из историје и књижевности*, II, том 12 (Београд: БИГЗ, Југославијапублик, СКЗ, 1991), 566–573; Boris Milosavljević, „Kulturni obrazac i pojam poluintelektualca“, *Kultura* 137 (2012): 127–143.

настанак његовог *Увода у Нови Завет*. За такво стање у друштву, које је подстицало лукративне амбиције, било је много криваца, међу којима је Рајс често упирао на Пашића, окруженог „профитерима и мутиво-дама“. Ипак, лични доживљај сиромаштва из којег је Јанић потекао пресудно је утицао на развој његове тежње за „богаћењем, удобношћу и лакомим сркањем свих могућих уживања“;⁴⁹ као и на њено остваривање уз помоћ Јанићевих моћних сарадника и заштитника у јавности. Иако је права срећа што у свему томе није успео да заузме ниједну новозаветну катедру, ипак је из свега реченог довољно јасно да се ни на њој не би задржао; нити да би јој, због свог површног карактера, већу штету нанео.

5. АНАЛИЗА ЈАНИЋЕВОГ УВОДА

Увод у Нови Завет Војислава Јанића спада у развијени тип православних увода, који по много чему подсећа на немачке уџбенике из исагогике.⁵⁰ Ипак, као научна (тј. теолошка) дисциплина, увод мора бити црквене природе, како Јанић у предговору свог дела и наводи: „Моја је намера била да изложим у једној књизи учење Православне Цркве о постанку књига Новог Завета, водећи при том рачуна о последњим резултатима научне критике, који су ме и уверили, да научна испитивања и црквено учење тврде и уче једну ствар.“ Систематичнија дефиниција „учења Православне Цркве“ изостаје у његовом делу, док се „учење“ манифестује кроз уобичајене ознаке православног приступа у библи-

⁴⁹ Радић, *Војислав Јанић*, 420.

⁵⁰ О интересовању које је Јанић показивао за исагогику не можемо рећи да је проистекло из његових последипломских студија, јер је докторирао теологију на Универзитету у Черновцима. Тамо докторски радови нису били писани, него је уместо тога полагао само завршни испит. О Јанићевим узорима говори, међутим, чињеница да су српске црквене власти понекад показивале скептицизам према овом факултету православне теологије, јер је био под јаким римокатоличким утицајем и сматран превише секуларним. Као и његов колега Стефановић, Јанић је сигурно похађао предавања која је држао угледни новозаветни научник тог времена Васил Георгиу (1872–1959), православни Румун, који се образовао на универзитетима у Бечу, Бону, Бреславу и Лајпцигу, в. “Vasile Gheorghiu”, <https://www.crestinortodox.ro/dictionarul-teologilor-romani/vasile-gheorghiu-84741.html>, приступљено 13. априла 2022. Усвајајући манир њему савремених немачких научника, Георгиу је објавио исагошку студију без преседана на румунском језику, обима од 900 страница, Vasile Gheorghiu, *Introducerea în Sfintele Cărți ale Testamentului Nou* (Cernăuți: Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1929). Овај модел су вероватно желели да следе и млађи православни научници, попут Стефановића и Јанића. Према речима реномираног немачког новозаветника Каспара Ренеа Георгија (1846–1917), који је, како сведочи Јанић, *Увод у Нови завет*, 27, ценио дело Васила Георгија, писање увода је први корак у формирању сваког библисте, в. Caspar René Gregory, *Einleitung in das Neue Testament* (Leipzig: J. C. Hinrichs, 1909), 1.

стици, као што су: канонско читање библијских књига, натприродност Откровења и предањски поглед на ауторство. Јасно је да писац *Увода*, као и други аутори тог времена, није пред собом имао норму од које би пошао. У одсуству универзалног православног решења, апологетски метод се показао ефектним начином манифестације (одбране) теолошких ставова у зони утицаја западног хришћанског света. Тако су за умерени апологетски тон којим одише Јанићев *Увод* заслужне две чињенице. С једне стране, *Увод* је настао у страном контексту, другачијем од српскога у којем су оштри тонови били дражи,⁵¹ док је, с друге стране, апологетској умерености ове књиге допринео и карактер аутора који је као поборник неформалног хришћанства заговорао реформе у православљу и здближавање хришћанских цркава.

Структура Јанићевог *Увода* показује наклоност према историјском приступу. У жељи да остане веран историјско-критичком методу (стр. 6), Јанић из уводног поглавља (стр. 3–31) прелази ка *историји* Новог завета, коју развија у четири дела.⁵² Међутим, иако су његови савременици у немачкој и другим европским срединама били доследнији у поштовању хронолошког поретка у исагошкој обради новозаветних књига (полазећи од Прве посланице Солуњанима као најстарије новозаветне књиге), Јанић ипак није дозволио да историјски приступ одне-се превагу над канонским. Чињеница да се студија завршава историјом превођења – која „строго узевши не спада у увод у Нови Завет, него више у историју цркве“ (стр. 6) – говори о жељи за очувањем и истицањем предањског духа. Исагогика *јест* историјска дисциплина, али се изводи са свешћу „о учењу Цркве, о Светом Писму, које је главни извор цркве за њено целокупно учење, о Богу и Његовом откровењу“ (стр. 6).⁵³ Сличан класицима руске (и српске) исагогике, Јанићев *Увод* се

⁵¹ Јанићев колега Стефановић, чији *Увод у четири канонска јеванђеља* из 1910. (нап. 32), у ствари, представља српску верзију једног немачког дела – Jakob Schäfer, *Die Evangelien und die Evangelienkritik* (Freiburg im Breisgau: Herdersche Verlagshandlung, 1908) – сматра се правим представником апологетске епохе у српској теологији. Стефановићево ослањање на Шефера у писању уџбеника из исагогике није прошло незапажено, па је вођена јавна полемика у којој је он тежио да сачува свој углед, в. Таталовић, „Димитрије Стефановић“, 121.

⁵² После посебног дела (стр. 31–287), у коме су дате уводне особине сваке књиге понаособ, излаже се општи део кроз историју канона (стр. 289–329), текста (стр. 331–396) и превода (стр. 397–416).

⁵³ У том циљу, Јанић је имао потребу да пружи православну дефиницију надахнућа, за коју је сматрао да је блиска римокатоличкој, Јанић, *Увод у Нови Завет*, 9. Насупрот протестантским (механичким) теоријама стоји 'динамичка теорија', према којој је „човек писао уз помоћ Светога Духа не губећи своју индивидуалност у раду“ (стр. 10). Да ли је Јанићева отвореност према историјском приступу захтевала метафизичко (догматско) оправдање, ставом да надахнуће подразумева стваралачку индивидуалност? Одговор би могао да сле-

показао и напреднијим у односу на ова дела, јер је понудио опсежнију синтезу предањских схватања, документованих у библијским списима, отачким делима и саборским одлукама, те у остварењима нехришћанских писаца, „јеретика“ и модерних научника.⁵⁴

Посебан извор за ову студију чини „Кратак преглед литературе Увода у Нови Завет“ (стр. 15–28). У овом одељку, после неколико примера из античког и средњег века, аутор хронолошки представља истакнуте наслове из области новозаветне исагогике, чинећи то тако да подела на негативан и позитиван приступ исагошким темама доминира над професионалним и националним разликама цитираних аутора. Немачкој библистици посвећено је највише пажње и упућено највише критике. Основна грешка рационализма није само у одрицању инспирације и аутентичности, него је ту и „вечита жудња да се изнесе штогод ново у нашој науци...“, која је „створила ... једну огромну масу најразличитијих и најфантастичнијих хипотеза, које са науком често пута имају врло мало веза“ (стр. 20). Деструктивни критицизам је „болест за вечитим тражењем нечег новог и оригиналног у историјским истраживањима писмених споменика хришћанства“ (стр. 22). Ипак, препоручљиве радове дали су, према Јанићу, Теодор Цан [Theodor Zahn] (Leipzig: Deichert, 1907), Каспар Рене Грегори [Caspar René Gregory] (Leipzig: J. C. Hinrichs, 1909), Еберхард Нестле [Eberhard Nestle] (Göttingen: Vandenhoeck, 1909) и др., међу којима за „најјачу ствар“ на немачком језику важи *Увод у Нови Завет* (*Einleitung in das Neue Testament*, Freiburg: Herder, 1905) католичког теолога Јохана фон Белзера [Johannes von Belser] (1850–1916) (стр. 24). Очекивано је и било да узор буде виђен у делу једног конзервативног и ученог професора из Тибингена, у којем је цветала библијска критика. Како се Јанић служио француским језиком,⁵⁵ он помиње вишетомно дело Ежена Жакија [Eugène Jaquier] (1847–1932) – *Историја новозавешћених књиџа* (*Histoire des livres du Nouveau Testament*, Paris: Lecoffre, 1903–1908), које сматра „најкапиталнијом ствари у научном

ди из његових следећих речи (које ипак нису једнозначне): „Инспирација, која је деловала на писце Библије, остаје и даље и дејствује на Цркву Христову. Она неће по речима Христовим никад престати“ (стр. 11). Другачије говорећи, иако би се могло помислити да надахнуће „данас“ подразумева примену модерних научних метода, ове речи се исто тако могу разумети и као ограда од сваке иновације – јер надахнуће чини да до изражаја дођу исконски начини разумевања Речи Божије.

⁵⁴ За једног православног писца с почетка XX века врло је смела Јанићева констатација на том месту о томе да је „Ориген био можда највећи познавалац Библије свих времена и он је несумњиво највећи хришћански писац после апостола Павла и писца јеванђеља“, Јанић, *Увод у Нови Завет*, 13.

⁵⁵ Радић, *Војислав Јанић*, 53, нап. 44.

изучавању свих питања Новог Завета“. То је заправо „најбоље дело у целој римо-католичкој цркви, написано са познатом лакоћом и финесама француског језика духа, као и лепотом француском језика и стила“, које „... садржи у себи све, што је до тога доба написано у новозаветној критици“. Из тих разлога, како при завршетку открива, он се „доста служио“ тим делом, које даје „последњу реч ... научног испитивања Библије“; то се и „види из прегледа садржине“ *Увода* (стр. 24). Листа је проширена кратким представљањем енглеских прилога, међу којима помиње дела Џорџа Салмона [George Salmon] (London: Murray, 1885) и Лејтона Пулана [Leighton Pullan] (кога је засигурно упознао),⁵⁶ заједно са издањем Новог Завета на грчком језику од Весткота [Brooke Foss Westcott] и Хорта [Fenton John Anthony Hort] (New York: Harper, 1897). Преглед се завршава излистивањем исагошких доприноса у православној традицији, што га, и поред недостатака, чини најобимнијом презентацијом исагошке литературе тог времена у Срба.

Без обзира на то што због неповољних историјских околности српској теологији XX века недостаје одговарајућа научна мрежа рецепције и ререцепције научног рада, овај *Увод* ипак није довољно прихваћен. Ако се изоставе сви други чиниоци који су систематски ометали њен развој, разлог може бити то што Јанић није био ауторитет на пољу којим је Стефановић већ овладао. Он је ипак важио за „сврзимантију“, коме су због црквених престапа и скандалозног угледа водећи црквени ауторитети и пријатељи (патријарх Гаврило и епископ Николај) окренули леђа.⁵⁷ Упоредо са тиме, *Увод* није могао да избегне карактер и судбину свог аутора. На ово указује битан детаљ: у откривању водећег модела за писање уџбеника из исагогике који је дао Жакије, наведена је непостојећа година издања овог дела, док је оно приказано у шест, а не у четири тома. То није само ствар недостатка пажње. Чињеница да постављање Јанићевог *Увода* између Жакијеовог и Белзеровог показује знатно већу блискост према делу немачког писца доводи у сумњу ауторову изјаву о томе да се при писању највише користио исагогиком француског научника.⁵⁸ Управо ова чињеница парадигматски открива

⁵⁶ Leighton Pullan (1865–1940), професор колеџа Свети Јован [St John's College], био је један од одговорних за духовно образовање српских студената у Оксфорду, Радић, *Војислав Јанић*, 70.

⁵⁷ Радић, *Војислав Јанић*, 364–365.

⁵⁸ То би се могло показати и на структурном и на садржајном нивоу. Као прво, *Увод* је по структури ближи Белзеровом, у којем за посебним делом, организованим на канонски начин, следе историја канона и текста, него Жакијеовом, који у четири тома излаже само посебан део – али, у хронолошком кључу: од Павлових посланица (1), преко синоптика (2) и других списа (3), до Јованових дела (4). Одавде је јасно зашто ће последње поглавље *Увода*

јединствен спој изазова са којима се један библџста среће у домену српске академске теологије.

Прво, у неспособности теолошке средине да историјску критику спроведе *изнуџра*, као израз сопственог идентитета, у њој „ерминевтика поверења“ у познате = предањске ставове преовладава у односу на научни метод. Иако се у таквој атмосфери могу произвести различити садржаји, Јанићев *Увод* је типичан пример поступка у којем је једно истакнуто дело западне традиције „прилагођено“ православним погледима кроз одстрањивање критичког апарата и посредовање у сведеном и измењеном облику. И као што су у „ерминевтици поверења“ резултати унапред познати, и аутор (црквени писац) у „стварању“ таквих дела заузима унапред познато место, са којег штити читаоца од искушења рационалне критике. Зато Јанић – већ у предговору (!) – и каже да су га „последњи резултати научне критике ... уверили да научна испитивања и црквено учење тврде и уче једну ствар.“ Пошто у томе помаже ослањање на узорџ доказане црквености (римокатоличке), то је онда могуће да се Јанић, иако „одушевљен Жакијевим делом“ (где и како, није јасно), више ослонио на њему језички и физички ближег Белзера. Он у том поступку свакако сноси одговорност за прекомеран парафрастичан стил, али му се не може оспорити жеља за каквом-таквом научном рефлџксијом црквене традиције.

Друго, одговор на питање о прикривању главног узора треба тражити у карактеру аутора, кога извори описују као амбициозног и привлачности жељног човека. Пошто је француски језик после Великог рата (за који се *Увод* и везује) имао висок углед у српском друштву, онда се и „тражило“ да дело једног француског теолога буде модел за писање студије једног југословенског политичара. Све је уосталом било боље од јавног признавања германског утицаја на писање студије која је због немачке окупације настала у ратном егзилу. Ова потреба за

(историја превода) и бити означено као „додато“: једино оно изостаје код немачког аутора, док француски научник не доноси ниједно од тих поглавља. Разлика у структури видна је и на микроплану, што показује увођење у Матејево еванђеље, Јанић, *Увод у Нови завџи*, 39–58). Док Жакије у свом хронолошком кључу почиње са претпоставком о првој верзији еванђеља на јеврејском језику, настављајући ка сведочанствима предања о писцу, делу и другим темама, Јанић прати редослед немачког аутора, с тим да уводним темама приступа по излагању садржине еванђеља (а не обрнуто, како је код Белзера). И као друго, поређењем садржине сва три дела у овим оквирима, ствари постају још јасније. Форма Матејевог еванђеља одговара Белзеровом решењу, наводи предањских сведочанстава и друге особине еванђеља скоро се поклапају са онима код немачког аутора, док код Јанића готово да изостају аутори и методе које доноси Жакије. У прилог целом поређењу иде и чињеница да је Јанић ипак владао немачким језиком, а да се француским и италијанским само служио.

атрактивним јавним имиџом лако може бити препрека за развој младе академске средине, у којој због недостатка кадра и одговарајуће научне рецепције постоји следствена опасност од успостављања усамљеног и неприкосновеног ауторитета. Ипак, Јанићева површна имитација друштвених, културних и идеолошких модела, као неодвојиви део његове амбиције према моћним друштвеним улогама, укључујући и професорску, није превише наудила српској теологији. Права је штета само што толика енергија, упркос интеракцији са европском ученошћу, која је Јанићу била надхват руке, није била добро усмерена. Вероватно би у том случају српско богословље добило истрајнијег и плоднијег ствараоца, а српско друштво остало без једног амбициозног каријеристе.

6. ЗАКЉУЧАК

На завршетку рада може се констатовати да се у истраживању историје српске теологије свака епизода показује важном. Иако је овде у средишту проучавања само један уџбеник из новозаветне исагогике, истраживање његове садржине и различитих околности његовог настанка осветљава контекст у којем се српска новозаветна наука постепено рађала. Уз важност указивања на друштвене појаве у реконструисању теолошких токова у Срба овде се релевантним такође показује и биографски профил теолога, ствараоца, па тиме и хоризонт духовне борбе у којој свесно опредељење за истрајно бављење богословском науком представља храбар и пожртвован чин. У ужем смислу, испитивање открива домете у библистичком стваралаштву и указује на општа места са којима се истраживачи и данас суочавају. Потекао у врло сложеним животним и друштвеним околностима, Јанићев *Увод у Нови Завет* обележио је једну епоху и српској теологији приближио научне токове. Чињеница да српски теолози читаво столеће нису на овај допринос разговали са неопходном пажњом, као и да је за то време објављено само неколико исагошких приручника, говори о томе да значајнији напредак у научном проучавању новозаветних књига ипак није направљен. Нада овог истраживања састоји се заправо у жељи за продубљивањем свести о развоју српске теологије и новозаветне науке, као и подстицању на континуирано и темељније проучавање друштвених појава које битно усмеравају њен развој.

БИБЛИОГРАФИЈА

BIBLIOGRAPHY

- Божовић, Ненад. „Путеви српске старозаветне библџистике у 20. веку.“ In *Осам векова ауџокефалије Срџске Православне Цркве*, II, ур. Владислав Пузовић, Владан Таталовић, 73–94. Београд: Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве, Православни богословски факултет, 2020.
- Гавриловић, Никола. *Карловачка боџословија (1794–1920)*. Сремски Карловци: Српска православна богословија Светог Арсенија, 1984.
- Дроздов, Филарет. *Введение в чтение Нового Завета*. Москва: тип. А.И. Снегиревой, 1892.
- Зисић, Никанор. *Упутство за читанџ Светогџ писма Старогџ и Новогџ завџта*. Београд: у Државној књџгопечатњи, 1864.
- Јанић, Војислав. *Увод у Нови Заветџ*. Београд: [д. и.], 1924.
- Јовановић, Михаило. *Херменевџика*. Београд: у Правителственој књџгопечатњи, 1864.
- Јовановић, Слободан. „VIII. О културном обрасцу.“ In Јовановић, Слободан. *Из истаџорије и књџжевностаи*, II, том 12, 566–573. Београд: БИГЗ, Југославијапублик, СКЗ, 1991.
- Караколис, Христо К. „Новозаветна наука у православној Цркви и теологији: потреба и изазов једне синтезе“, прев. са грчког Предраг Драгутиновић. *Боџословље* 1–2 (2010): 50–71.
- Лубардић, Богдан. „Српски богослови у Великој Британији: Кадестонски теолошки колеџ 1917–1919 – прилози и допуне I.“ In *Срџска џеолоџија у двадесетом веку: истаџраживачки џроблеми и резулџтаи*, 14, прир. Богољуб Шијаковић, 52–127. Београд: Православни богословски факултет, 2013.
- Лубардић, Богдан. „Николај Велимировић 1903–1914.“ In *Срџи 1903–1914: истаџорија идеја*, ур. Милош Ковић, 328–357. Београд: Сlio, 2015.
- Марковић, Игнатије. *175 џодина Боџословије Светџој Саве у Беоџрагу (1836–2011)*. Београд: Богословија Светог Саве, 2011.
- Остојић-Фејић, Убавка. „Списак питомаца: Serbian Relief Fund (1916–1918).“ *Miscellanea XX* (1990): 115–125.
- Подскалски, Герхард. *Средњовековна џеолошка књџжевностаи у Буџарској и Срџији*, прев. са немачког Тијана Топин, Дејан Аничић. Београд: Институт за теолошка истаџживања Православног богословског факултета, 2010.
- Радић, Радмила Р. „Делатност Др Војислава Јанића на издавању српских музикалија током Првог светског рата.“ *Зборник Маџице срџске за сценске умеџностаи и музику* 58 (2018): 38–54.

- Радић, Радмила Р. *Војислав Јанић (1890–1944): свештеник и политичар. Поглед кроз аналитички њорзор*. Београд: Институт за новију историју Србије, 2018.
- Ракић, Радомир. *Православни богословски факултет у Черновцима*. Београд: Хришћанска мисао, 2009.
- Раковић, Александар. „Источно-православни богословски факултет Свеучилишта у Загребу 1920–1924.“ In *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 2, прир. Богољуб Шијаковић, 221–238. Београд: Православни богословски факултет, 2007.
- Рељић, Јелица. „Школовање српске омладине у Великој Британији 1916–1919. године.“ *Balkanica XXIV* (1993): 101–122.
- Ренан, Ернест. *Животи Исусов*. Панчево: Накладом штампарије Јовановића и Павловића, 1873.
- Стефановић, Димитрије. *Четири канонска јеванђелија*. Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија, 1910.
- Стефановић, Димитрије. *Из новозаветне историје: Дела апостола, Посланице Св. апостола Павла, Саборне посланице и Апокалипсис*. Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија, 1912.
- Стефановић Димитрије. *Увод у Св. Писмо Новог Завета (ојни део)*. Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија, 1913.
- Таталовић, Владан. „Историјски Исус’ у српској новозаветној науци.“ *Simpleksis* 1 (2018): 170–177.
- Таталовић, Владан. „Димитрије Стефановић као професор Новог Завета на Богословском факултету у Београду.“ In *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 2, прир. Богољуб Шијаковић, 117–128. Београд: Православни богословски факултет, 2007.
- Таталовић, Владан. „Иларион Зеремски као професор Новог Завета на Богословском факултету у Београду.“ In *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 3, прир. Богољуб Шијаковић, 16–26. Београд: Православни богословски факултет, 2008.
- Таталовић, Владан. „Савремено тумачење Светог Писма у Православној Цркви: улога Богословског факултета у Београду.“ In *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 6, прир. Богољуб Шијаковић, 7–16. Београд: Православни богословски факултет, 2010.
- Таталовић, Владан. „Српско новозаветно богословље у XIX и XX веку.“ In *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 9, прир. Б. Шијаковић, 7–53. Београд: Православни богословски факултет, 2010.
- Трговчевић, Љубинка. „Школовање српске омладине у емиграцији 1916–1918.“ *Историјски часопис XLII–XLIII* (1995–1996): 147–167.

- Шијаковић, Богољуб, Раковић, Александар. *Универзитет и срїска теолоија: историјски и просветни контекст оснивања Православној доїсловској факултета у Београду (исираживања, докуменїација, библиографија)*. Београд: Институт за теолошка истраживања, Православни богословски факултет, 2010.
- Шијаковић, Богољуб (прир.). *Срїска теолоија у двадесетом веку: исираживачки проблеми и резултати*, 20. Библиографије исираживача на пројекту Срїска теолоија у двадесетом веку. Београд: Православни богословски факултет, 2015.
- Belser, Johannes. *Einleitung in das Neue Testament*. Freiburg: Herder, 1905.
- Božović, Nenad. “Historisch-kritische Exegese in der serbischen alttestamentlichen Bibelwissenschaft im 20. Jhd.” In *Die Serbische Orthodoxe Kirche in den Herausforderungen des 21. Jahrhunderts*, ed. Dietmar Schon, 209–237. Schriften des Ostkircheninstituts der Diözese Regensburg 3. Regensburg: Friedrich Pustet, 2019.
- Chapman, Mark D. “The Church of England, Serbia and the Serbian Orthodox Church during the First World War.” In *Православни свет и Први светски рат*, прир. Владислав Пузовић, 385–401. Београд: Православни богословски факултет, 2015.
- Dragutinović, Predrag. *Interpretation of Scripture in the Orthodox Church. Engaging Contextual Hermeneutics in Orthodox Biblical Studies*. Belgrade: Hrišćanski kulturni centar, 2018.
- Florovsky, Georges. *Ways of Russian Theology*, 1–2. Belmont: Nordland, 1972–1975.
- Gheorghiu, Vasile. *Introducerea în Sfintele Cărți ale Testamentului Nou*. Cernăuți: Tipografia Mitropolitului Silvestru, 1929.
- Gregory, Caspar René. *Einleitung in das Neue Testament*. Leipzig: J. C. Hinrichs, 1909.
- Jacquier, Eugène. *Histoire des livres du Nouveau Testament*. Paris: Lecoffre, 1903–1908.
- Markovich, Slobodan G. “Activities of Father Nikolai Velimirovich in Great Britain during the Great War.” *Balkanica XLVIII* (2017): 143–190.
- Milosavljević, Boris. „Kulturni obrazac i pojam poluintelektualca.“ *Kultura 137* (2012): 127–143.
- Negrov, Alexander I. *Biblical Interpretation in the Russian Orthodox Church: A Historical and Hermeneutical Perspective*. Beiträge zur historischen heologie 130. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008.
- Podskalsky, Gerhard. *Theologische Literatur des Mittelalters in Bulgarien und Serbien (865–1459)*. München: Beck, 2000.
- Project Canterbury. *The Anglican and Eastern Churches: A Historical Record 1914–1921*. London: Published for the Anglican and Eastern Churches

Association by the Society for Promoting Christian Knowledge, 1921. http://anglicanhistory.org/orthodoxy/historical_record1921.html. Приступљено 1. марта 2022.

- Renan, Ernest. *La vie de Jésus*. Paris: V. Palmé, 1863.
- Schäfer, Jakob. *Die Evangelien und die Evangelienkritik*. Freiburg im Breisgau: Herdersche Verlagshandlung, 1908.
- Schweitzer, Albert. *Geschichte der Leben-Jesu-Forschung*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1906.
- Shevzov, Vera. "The Burdens of Tradition: Orthodox Constructions of the West in Russia (late 19th – early 20th cc.)." In *Orthodox Constructions of the West*, ed. George E. Demacopoulos, Aristotle Papanikolaou, 83–101. New York: Fordham University Press, 2014.
- Spengler, Oswald. *Der Untergang des Abendlandes: Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte*, 1–2. München: Deutscher Taschenbuch, 2003.
- Strauss, David Friedrich. *Das Leben Jesu*. Leipzig: F. A. Brockhaus, 1864.
- Sukhova, Nataliya Yur'evna. "Prehistory of a 'Historical-Critical Epoch' in the Russian Bible Studies: Archpriest Gerasim Pavskiy." *Bogoslovni vestnik* 78 (2018): 121–134.
- Tatalović, Vladan. "Orthodox New Testament Scholarship in Serbia." In *The Holy Spirit and the Church according to the New Testament. Sixth International East-West Symposium of New Testament Scholars, Belgrade, August 25 to 31, 2013*, ed. Predrag Dragutinovic, Karl-Wilhelm Niebuhr, James Buchanan Wallace, 39–72. Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 354. Tübingen: Mohr Siebeck, 2016.
- Tatalović, Vladan. "Die Geschichte der serbischen neutestamentlichen Wissenschaft." In *Die Serbische Orthodoxe Kirche in den Herausforderungen des 21. Jahrhunderts*, ed. Dietmar Schon, 188–208. Schriften des Ostkicheninstituts der Diözese Regensburg 3. Regensburg: Friedrich Pustet, 2019.
- Tatalović, Vladan. "Toward the history of Serbian biblical scholarship: the Cuddesdon episode 1917–1918." In *Theological Refugees in Oxford, Pathways for Ecumenical and Interreligious Dialogue*, ed. Mark Chapman, Bogdan Lubardić. London: Palgrave Macmillan, 2022.
- "Vasile Gheorghiu." <https://www.crestinortodox.ro/dictionarul-teologilor-romani/vasile-gheorghiu-84741.html>. Приступљено 13. априла 2022.
- Živojinović, Dragoljub R. *Vatikan, Srbija i stvaranje jugoslovenske države 1914–1920*. Beograd: Nolit, 1980.

VLADAN TATALOVIĆ
University of Belgrade
Faculty of Orthodox Theology
Belgrade
vtatalovic@bfspc.bg.ac.rs
<https://orcid.org/0000-0003-3598-978X>

SIGNIFICANCE OF THE “CUDDESDON” EPISODE (1917–1919) FOR SERBIAN NEW TESTAMENT SCHOLARSHIP

Abstract: The paper examines the contribution to Serbian biblical scholarship that dates back to the time when Serbian theologians attended the English theological schools of Oxford and Cadesdon College during the Great War (1917–1919). The advantage of the procedure conducted in this paper is reflected in the fact that the examined contribution took the form of a textbook in the field of the New Testament isagogics, published in Belgrade in 1924 by one of the Cuddesdon teachers, priest Vojislav Janić (1890–1943). Since this textbook was first analyzed in the context of the development of Serbian New Testament isagogics and other circumstances, the content of that publication was then considered in the light of its possible role models. An important factor in the evaluation of the *Introduction to the New Testament* is considered to be the biographical portrait of the author, taken from the recent research of Radmila Radić. The paper points out the challenges of Serbian biblical scholarship at the beginning of the last century and reminds that its perspective is possible only with a complete understanding of its past. The contribution of the episode “Cuddesdon” to Serbian biblical scholarship is considered one of the key steps in the establishment of the Faculty of Orthodox Theology of the University of Belgrade.

Keywords: New Testament, theology, scholarship, introduction, isagogics, history, Vojislav Janić, Faculty of Orthodox Theology, Serbian Orthodox Church, Oxford, England.